

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЇ

THE CONCEPT OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF MOBILIZATION

Яковчук Є.Ю.
здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Актуальність статті полягає в тому, що повномасштабна військова агресія з боку російської федерації поставила перед державою низку викликів, серед яких одне із ключових місць займає мобілізація. Сьогодні державна політика у сфері мобілізації є складним, соціально-правовим явищем, яке не може бути абстрактним апіорі, адже має якісно та ефективно виконувати поставлені перед ним завдання та цілі. Його об'єктивність можлива виключно за умови функціонування адміністративно-правового механізму. Зазначена категорія виступає своєрідним «мірилом» юридичної ефективності та дієвості всіх правових явищ. Метою статті є: визначити сутність поняття адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері мобілізації. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито загальнотеоретичні підходи щодо розуміння понять «механізм» та «правовий механізм». Акцентовано увагу на тому, що в умовах сьогодення важливим завданням законодавця є створення всіх необхідних умов для забезпечення функціонування даного механізму. З'ясовано, що в праві механізм – це категорія яка забезпечує дію правової матерії та практичний вплив норм права на ті суспільні відносини та суб'єктів, яким вони безпосередньо адресовані. Іншими словами, це своєрідний «провідник» між писаними юридичними положеннями та тим результатом досягнення якого вони передбачають на меті. Адміністративно-правовий механізм, у тому числі формування та реалізації державної політики у сфері мобілізації походить від класичного правового. Однак, йому притаманний цілий ряд додаткових ознак зумовлених галуззю до якої він відноситься. Зроблено висновок, що адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері мобілізації найбільш доцільно визначити, як основу на нормам чинного законодавства України юридичну конструкцію, яка охоплює широку систему взаємоузгоджених публічно-владних, державно-управлінських заходів та інструментів, за допомогою яких регулюються та упорядковуються адміністративні правовідносини між уповноваженими суб'єктами, які відповідають за формування та реалізацію державної політики у сфері мобілізації.

Ключові слова: механізм, правовий механізм, адміністративно-правовий механізм, мобілізація, державна політика.

The relevance of the article lies in the fact that the full-scale military aggression on the side of the Russian Federation posed a number of challenges to the state, among which mobilization occupies one of the key places. Today, state policy in the field of mobilization is a complex, socio-legal phenomenon, which cannot be abstract a priori, because it must qualitatively and effectively fulfill the tasks and goals set before it. Its objectivity is possible only under the condition of the functioning of the administrative and legal mechanism. The specified category acts as a kind of "measure" of legal efficiency and effectiveness of all legal phenomena. The purpose of the article is to determine the essence of the concept of the administrative-legal mechanism for the formation and implementation of state policy in the field of mobilization. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, reveals general theoretical approaches to understanding the concepts of "mechanism" and "legal mechanism". Attention is focused on the fact that in today's conditions, an important task of the legislator is to create all the necessary conditions to ensure the functioning of this mechanism. It was found that in law, mechanism is a category that ensures the effect of legal matter and the practical impact of legal norms on those social relations and subjects to whom they are directly addressed. In other words, it is a kind of "conductor" between the written legal provisions and the result they aim to achieve. The administrative and legal mechanism, including the formation and implementation of state policy in the field of mobilization, originates from the classical legal mechanism. However, it has a number of additional features, determined by the industry to which it belongs. It was concluded that the administrative-legal mechanism for the formation and implementation of state policy in the field of mobilization is most expedient to define as a legal structure based on the norms of the current legislation of Ukraine, which covers a wide system of mutually coordinated public-authority, state-management measures and instruments, which are regulated and administrative legal relations between authorized entities responsible for the formation and implementation of state policy in the field of mobilization are regulated.

Key words: mechanism, legal mechanism, administrative-legal mechanism, mobilization, state policy.

Актуальність теми. Повномасштабна військова агресія з боку російської федерації поставила перед державою низку викликів, серед яких одне із ключових місць займає мобілізація. Сьогодні державна політика у сфері мобілізації є складним, соціально-правовим явищем, яке не може бути абстрактним апіорі, адже має якісно та ефективно виконувати поставлені перед ним завдання та цілі. Його об'єктивність можлива виключно за умови функціонування адміністративно-правового механізму. Зазначена категорія виступає своєрідним «мірилом» юридичної ефективності та дієвості всіх правових явищ. Саме тому визначенню її змісту буде присвячено дане наукове дослідження.

Стан дослідження проблеми. Окремі проблемні аспекти, пов'язані із проведенням мобілізації в Україні, в своїх наукових працях розглядали: О.І. Беспалова, Н.П. Бортник, А.О. Іванов, Р.А. Калужний, В.І. Мельник, А.Т. Комзюк, В.В. Пахомов, А.М. Перепелюк, В.В. Плиська, А.Й. Присяжнюк, В.В. Сокурєнко, Т.І. Тархонovich, Н.П. Харченко та багато інших. Втім, незважаючи на багатоманітність наукових досліджень, зміст адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної

політики у сфері мобілізації, вітчизняними юристами-науковцями комплексно не аналізувався.

Саме тому метою статті є: визначити сутність поняття адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері мобілізації.

Виклад основного матеріалу. Почати варто із розкриття загальної етимології поняття «механізм», яке в тлумачних словниках української мови розкривається наступним чином: 1) система пристроїв, що визначають порядок якого-небудь виду діяльності; 2) сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух; 3) внутрішній устрій, система функціонування чого-небудь, апарат будь-якого виду діяльності. Зауважимо що історично, даний термін походить з грецької, від слова «mechane» – знаряддя або споруда, пристрій для передавання та перетворення рухів; являє собою систему тіл (ланки механізму), у якій рух одного або декількох тіл (ведучих) спричиняє рух інших тіл системи [1;2, с.35;3, с.67].

У філософських джерелах механізм розкривають, як систему рухів або подій, а також пристрій або пристосування, в якому або за допомогою якого відбуваються ці

рухи, що визначаються законами природи. В даній науковій галузі існує концепція «механічної картини світу», яка відображає Всесвіт у вигляді світової машини [4;5, с.260]. В техніці механізм – це сукупність динамічно з'єднаних частин, що виконують під впливом прикладених сил заданий рух. В такому розумінні слово «механізм» асоціюється з певним функціонуючим пристроєм, між елементами якого існують конструктивні і функціональні зв'язки з жорстко заданими параметрами [6, с.93].

Джерела управлінської науки розкривають поняття механізму в декількох значеннях: 1) сукупність цілей, функцій, принципів та методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування соціальної системи; 2) взаємодія різних елементів управління, що мають характер стійких взаємозалежностей і причинно-наслідкових зв'язків; 3) набір адміністративно-правових регуляторів, характерних для певної сфери, галузі, комплект, стандарт необхідних правових актів та інших регулюючих документів, механізм державного контролю і нагляд, інформаційне забезпечення; ступінь участі громадян та їх об'єднань в управлінні; 4) організація практичного здійснення державного управління, елементами якого є загальна система державного управління, включаючи статут і функції спеціальних органів і інших органів, що діють у тій чи іншій сфері, галузі тощо [6, с.134-135].

У сфері фінансів механізмом є сукупність форм організації фінансових відносин, методів (способів) формування і використання фінансових ресурсів; складовими фінансового механізму визначено: процеси мобілізації фінансових ресурсів, фінансування (де фінанси відіграють роль фактору відтворення), регулювання і стимулювання [7, с.45]. На думку окремих дослідників, наприклад О.В. Радченка, механізм – це комплексне явище, зміст якого розкривається в системі наступних ознак: 1) він є продуктом організованої діяльності; 2) має в обов'язковому порядку конкретизовану мету або функцію; 3) містить послідовність дій, певний вид руху; 4) передбачає переважно однобічний вплив із чітко визначеним вектором; 5) має суб'єкт і об'єкт; 6) характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм; 7) будова кожного механізму – структурно-функціональна, тобто, кожен елемент має власний набір робочих завдань і функцій; 8) механізми – це системи, відкритого або закритого типу [8, с.10;5, с.260]. Як пише О.О. Воронятнікова, механізм – це система різнорідних елементів з різним функціональним призначенням, що в сукупності набувають взаємозалежного та взаємообумовлюючого характеру задля реалізації поставленої мети [10, с.62].

Виходячи з викладеного, механізм – це полінаукове поняття, яким описується система взаємопов'язаних, самостійних, функціональних елементів, які формують єдиний комплексний об'єкт із власним призначенням та цілями. При цьому, як правило, механізм є активним, робочим об'єктом.

В праві механізм оцінюється, як системне утворення, динамічна, функціональна частина правової системи, сукупність послідовно організованих юридичних засобів, які знаходяться у певному взаємозв'язку та взаємодії між собою, що забезпечують досягнення соціально корисних цілей [11]. С.С. Лукаш доводить, що правовий механізм являє собою систему юридичних засобів, яка покликана найоптимальнішим чином впорядковувати ті чи інші питання суспільного життя; він має інструментальний характер [12, с.139-140]. В свою чергу, Ю.А. Ведерников та А.В. Папірна пишуть: правовий механізм – це взята в сукупності система правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин. За допомогою цієї системи правових засобів, способів і форм нормативності права переводиться у впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси

суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок [13;5, с.261]. Н.Г. Єршова відмічає, що правові механізми – це певні «комплекти» юридичних засобів, які мають нормативне закріплення та орієнтовані при їх практичному використанні на реалізацію суб'єктами своїх інтересів і досягнення тієї чи іншої цілі як наслідку правового регулювання визначених суспільних відносин. Конкретний правовий механізм як цілісна, взаємопов'язана структура відображає послідовні стадії юридичної діяльності (громадян, організацій, посадових осіб, органів публічної влади) та різноманітні правові засоби, варіанти їх взаємодії на кожній стадії [14, с.181].

Отже, в праві механізм – це категорія яка забезпечує дію правової матерії та практичний вплив норм права на ті суспільні відносини та суб'єктів, яким вони безпосередньо адресовані. Іншими словами, це своєрідний «привідник» між писаними юридичними положеннями та тим результатом досягнення якого вони передбачають на меті.

Адміністративно-правовий механізм, у тому числі формування та реалізації державної політики у сфері мобілізації походить від класичного правового. Однак, йому притаманний цілий ряд додаткових ознак зумовлених галуззю до якої він відноситься. Так, М.В. Макареико та Р.А. Бузунов вказують, що адміністративно-правовий механізм – це сукупність адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на управлінські відносини, організовують їх відповідно до завдань суспільства і держави. Загальна характеристика механізму на думку авторів виглядає у наступному: сам механізм є сукупністю юридичних засобів; засоби носять адміністративно-правовий характер; об'єктом дії виступають управлінські відносини; направлене на рішення задач суспільства і держави; активізує суб'єктів управлінських відносин, підвищує рівень їх правосвідомості, правової культури; забезпечується примусовою силою держави [15, с.269-270].

Найчастіше вчені розтлумачують зміст адміністративно-правових механізмів в аспекті конкретних сфер суспільно-правових відносин. Наприклад, І.О. Личенко, розглядаючи сутність адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері власності, доходить думки, що під ним слід розуміти системне, динамічне, поліструктурне утворення, що включає адміністративно-правові норми, спрямовані на протидію правопорушенням у сфері власності, адміністративно-правові відносини, які виникають в процесі здійснення заходів протидії правопорушенням, що стосуються правових можливостей громадян володіти, користуватися і розпоряджатися майном, реалізацію норм адміністративного права в цій сфері та яке функціонує в силу взаємозв'язків його окремих складових [16, с.69]. Т.А. Шумейло адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні має цілісний системно організаційний характер, що визначається метою, завданнями та функціями державної політики у відповідній сфері. При цьому мета державної політики у сфері обігу зброї в Україні виявляється у створенні в державі найбільш сприятливих умов перебігу відносин і процесів у сфері обігу зброї, що: 1) розширюватимуть правові можливості держави (в особі органів публічної служби) захищати суверенітет, конституційний лад, правопорядок, суспільство і громадян, їх майно; громадян захищати своє життя та здоров'я, зокрема, з використанням зброї, займатись економічною діяльністю в сфері обігу зброї; 2) визначатимуть риси правомірної поведінки у сфері обігу зброї, що також запобігатимуть нелегальному обігу зброї та існуванню й виникненню інших безпечних ризиків в сфері обігу зброї. На підставі викладеного, автор доходить висновку: адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні – це юридична конструкція, котрою окреслюється заснована на нормах чинного законодавства взаємоузгоджена система нормативно-правових, інститу-

ційних, правозастосовних й організаційних форм і засобів, які сукупно, цілісно та послідовно впливають на суб'єктів, відносини та процеси в сфері обігу зброї, виконуючи таким чином завдання формування та реалізації державної політики у відповідній сфері [17, с.173]. К.М. Куркова адміністративно-правовий механізм забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні визначила, як сукупну репрезентацію теоретичного підґрунтя та практичної реалізації забезпечувального впливу держави на процеси якісних перетворень конвергенції науки та технологій як чинника впливу на соціально-економічний розвиток країни та показника рівня вітчизняного науково-технологічного потенціалу. На думку вченої такий вплив здійснюється на двох рівнях (національному та міжнародному), кожному з яких притаманний власний теоретичний та практичний арсенал адміністративних заходів (елементів), що мають свій вираз у нормативному, фінансовому, кадровому, організаційно- та матеріально-технічному, інформаційно-аналітичному полі. Ефективність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку розкривається через ступінь відповідності державної політики обраній стратегії розвитку науково-технологічного розвитку країни, довіру до неї як з боку населення, так і міжнародних організацій, станом нормативно-правового

забезпечення, а також рівнем протидії загроз публічним інтересам [18, с.39]. Ю.В. Гаруст під механізмом забезпечення прав громадян у податковій сфері пропонує розуміти систему адміністративно-правових засобів, що розробляються та реалізуються органами виконавчої, а також інших гілок влади з метою створення всіх необхідних умов для нормальної та безперешкодної реалізації громадянами своїх, передбачених нормами податкового, фінансово, адміністративного й інших галузей права, можливостей у процесі справляння податків і зборів, під час проведення у зв'язку із цим відповідного контролю, та ефективного захисту прав від можливих випадків свавілля і зловживань владою з боку податкових органів, а також їх відновлення в разі порушення [19;20, с.126].

Висновки. Отже, адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері мобілізації найбільш доцільно визначити, як основу на нормах чинного законодавства України юридичну конструкцію, яка охоплює широку систему взаємоузгоджених публічно-владних, державно-управлінських заходів та інструментів, за допомогою яких регулюються та упорядковуються адміністративні правовідносини між уповноваженими суб'єктами, які відповідають за формування та реалізацію державної політики у сфері мобілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Радченко О.В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні: дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський регіональний інститут державного управління. 2010. 481 с.
3. Жидкова О.С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації: дис... канд. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 215 с.
4. Дрозд О.Ю. Правове регулювання проходження державної служби в Україні: проблеми співвідношення норм трудового та адміністративного права : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.05, 12.00.07. М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 401 с.
5. Соф'їна М.І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фіскальної політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 8. С. 258-264.
6. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2010. 432 с.
7. Конопльов В.В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ: дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Кримський юридичний інститут ХНУВС. 2006. 413 с.
8. Глух М.В. Правові основи фінансування комунального господарства: дис... канд. юрид. наук : Київ: Київський міжнародний університет. 2008. 213 с.
9. Радченко О.В. Категорія «механізм» у системі державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збірник наукових праць : у 2 ч. за заг. ред. Г.І. Мостового, Г.С. Одінцової. Харків, 2001. Вип. 2. С. 10.
10. Вороняніков О.О. Поняття механізму публічного адміністрування сферою санітарного та епідемічного благополуччя населення. *Київський часопис права*. 2021. №2. С.60-65.
11. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. Випуск 50. С.12-18.
12. Дрозд О.Ю. Співвідношення норм трудового та адміністративного права при регулюванні проходження державної служби в Україні : монографія. Дніпро : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 420 с.
13. Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 333 с.
14. Ешова Н.Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 179-185.
15. Бузунов Р.А. Адміністративно-правове регулювання кредитно-модульної системи організації навчального процесу (в ВНЗ системи МВС): дис... д-ра. юрид. наук : Ірпінь: Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ. 2007. 434 с.
16. Лыченко И.А. Административно-правовой механизм противодействия правонарушениям в сфере собственности. *Leges si Viata*. 2014. Вып. 1/3 (265). С. 68-71.
17. Шумейло Т.А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8(110). С. 169-176.
18. Куркова К.А. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 48. С. 37-40.
19. Гаруст Ю.В. Поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Наука і правоохорона*. 2012. № 3(17). С. 16-20.
20. Мельник В.І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 125-129.